Två för Sverige nya småfjärilsarter

BENGT Å. BENGTSSON

Bengtsson, B. Å.: Två för Sverige nya småfjärilsarter. [Two species of Microlepidoptera new to Sweden (Lep., Tortricidae and Gelechiidae)]. — Ent. Tidskr. 101: 87–90. Lund, Sweden 1980. ISSN 0013-886x.

One male and one female of *Epiblema* (*Notocelia*) *tetragonana* (Stephens, 1834) have been collected at Göksholm, Närke, Sweden and one male of *Filatima ukrainica* (Piskunov, 1971) has been found on Mästermyr, Gotland, Sweden.

B. Å. Bengtsson, Box 71, S-380 74 Löttorp, Sweden

Epiblema (*Notocelia*) *tetragonana* (Stephens, 1834)

Den 26 juni 1976 besökte jag Göksholm i Närke tillsammans med vännen Olle Pellmyr. Området är känt för sin rika flora med bl. a. ädla lövträd och en sydlig örtvegetation.

Ett tämligen gynnsamt fångstväder gav förväntningar om ett gott insamlingsresultat. Vi påbörjade slaghåvning i solnedgången och ganska omedelbart infångades två fritt flygande exemplar av en vecklare, som förmodades tillhöra någon av de vanligare *Epiblema*-arterna med vit dorsalfläck. Åtskilliga fler exemplar sågs men insamlades ej.

Vid bestämningsarbetet under följande vinter tolkades exemplaren som *E. cirsiana* Z. (*luctuosana* auct.). Förnyat studium av genitalierna vid ett senare tillfälle avslöjade emellertid, att det rörde sig om den för landet nya *E. tetragonana* Stph.

E. tetragonana är till förväxling lik *E. cirsiana*, men åtminstone hanarna kan åtskiljas från varandra genom *E. tetragonanana*s triangulära dorsalfläck (Fig. 1A), som hos *E. cirsiana* i allmänhet är trapetsformad. Honan (Fig. 1B) är däremot mycket svår att skilja från *E. cirsiana* utan genitalundersökning.

Hanens genitalier (Fig. 2) avviker från andra nordeuropeiska *Epiblema*-arters med vit dorsalfläck genom att aedeagusspetsen är beväpnad med ett par kraftiga "horn", vilka särskilde det tidigare använda släktet *Notocelia* från *Epiblema* (s. str.).

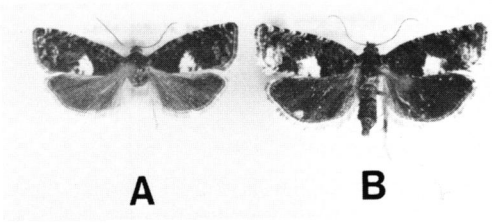

Fig. 1. *Epiblema tetragonana* Stephens. – A. ♂. – B. ♀. x 1,5.

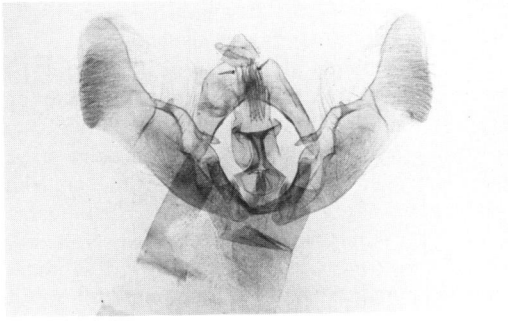

Fig. 2. Hangenitalier av *Epiblema tetragonana* Stephens. – x 25.

Male genitalia of *Epiblema tetragonana* Stephens.

Beträffande hongenitalierna hänvisas till förslagsvis Pierce & Metcalfe (1922). Vid bestämningen bör man här uppmärksamma formen hos ostiumpartiet samt storlekarna på signa.

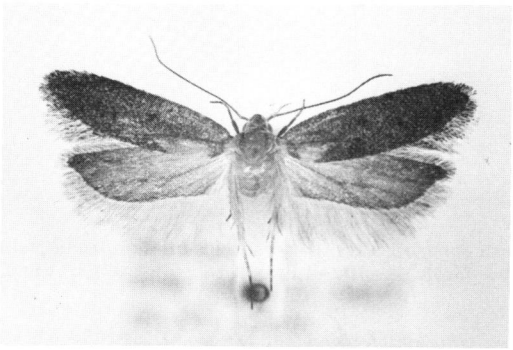

Fig. 3. *Filatima ukrainica* Piskunov. – x 4,3.

E. tetragonana är närmast känd från Finland och Baltikum. Utbredningen i övrigt sträcker sig genom Centraleuropa från England till Rumänien.

I utländsk litteratur anges juli som flygtid. Larven skall leva på *Rosa*.

Filatima ukrainica (Piskunov, 1971)

Mästermyr på Gotland har bland svenska fjärilsamlare rykte om sig att hysa många mer eller mindre sällsynta fjärilsarter. Då Mästermyr omkring sekelskiftet dikades ut, skapades en biotop av mycket ovanlig karaktär och det har synbarligen gynnat flera annars sällsynta arter. Därför är ett besök på denna berömda lokal en självklarhet för den turistande samlaren.

När jag sålunda den 26 juni 1978 sent på eftermiddagen kom till Mästermyr uppsökte jag ett glest buskområde med al, björk och flera *Salix*-arter i norra kanten av blekeområdet strax söder om den genomlöpande vägen. Ganska snart hade flera exemplar av *Pelochrista (Eucosma) mollitana* Z. (*trisignana* Nolcken) samt *Dichrorampha senectana* Gn. insamlats. Efter skymningen bedrevs lampfångst till en bit efter midnatt.

Under påföljande dags prepareringsarbete upptäckte jag bland fångsten en gelechid, som på grund av de tre främsta adbominalsegmentens bjärt ockragula färg först förde tankarna till släktena *Gelechia* eller *Anacampsis*.

Vid en senare genitalundersökning visade det sig, att exemplaret dock tillhörde en för mig okänd *Filatima*-art. Vid första påseende tycktes den centraleuropeiska *F. tephriditella* Dup. pas-

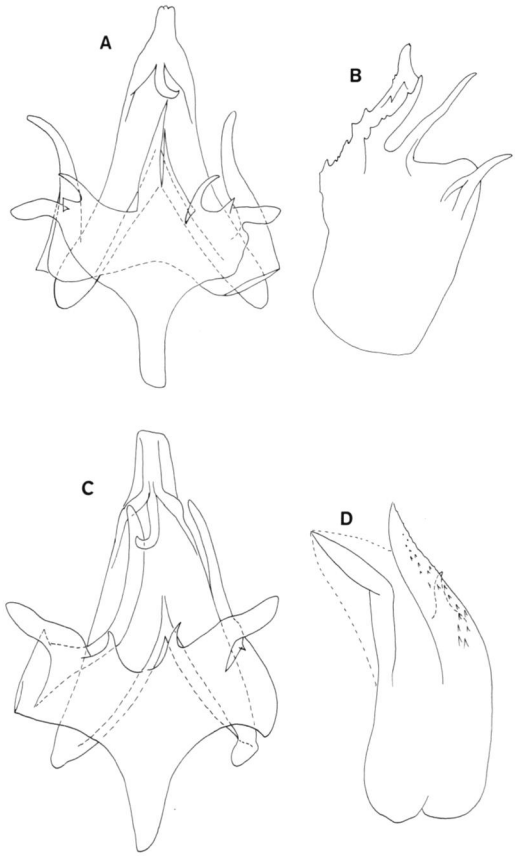

Fig. 4. Hangenitalier av svenska *Filatima*-arter. – A. Genitalarmatur hos *F. ukrainica* Piskunov. – B. Aedeagus hos *F. ukrainica* Piskunov. – C. Genitalarmatur hos *F. incomptella* H.-S. – D. Aedeagus hos *F. incomptella* H.-S.

Male genitalia of Swedish *Filatima* species. – A. Genitalia armature of *F. ukrainica* Piskunov. – B. Aedeagus of *F. ukrainica* Piskunov. – C. Genitalia armature of *F. incomptella* H.-S. – D. Aedeagus of *F. incomptella* H.-S.

sa in, men dels stämde genitalierna dåligt med Sattlers (1960) avbildning och Herings (1932) beskrivning av imago avvek framför allt vad gällde storlek.

Frågan fördes närmare sin lösning genom en av Piskunov (1971) publicerad artikel, som Ole Karsholt förtjänstfullt presenterade vid ett samlarmöte hos Ingvar Svensson, Österslöv. Artikeln innehöll bland annat en nybeskrivning av *F. ukrainica*, ehuru på ryska. Illustrationen av genitalierna överensstämde ganska väl, men efter-

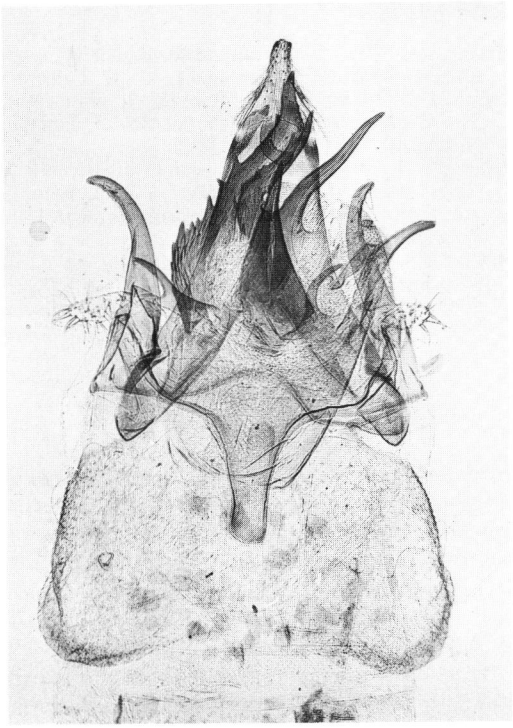

Fig. 5. Hangenitalier av *Filatima ukrainica* Piskunov. – x 45.

Male genitalia of *Filatima ukrainica* Piskunov.

Fig. 6. Hangenitalier av *Filatima incomptella* H.-S. – x 45.

Male genitalia of *Filatima incomptella* H.-S.

som de var avbildade lateralt kunde full bekräftelse ej nås. Andra uppgifter i uppsatsen, som förbryllade, var typexemplarets fångstdatum (7.VIII.1969) och vingteckning (mörka fläckar i inre vinghalvan omnämns). Dessutom fanns ingen anmärkning om bakkroppens gulaktiga färgteckning. I därpå följande brevväxling med Piskunov fastslog denne emellertid, att djuret från Mästermyr helt säkert var *F. ukrainica*.

Arten är tidigare endast känd genom holotypen, som försvaras på Zoologiska Institutet i Leningrad. Vid ett besök på Institutets museum kunde Klaus Sattler nyligen avfotografera holotypen och ett diapositiv sändes till Ole Karsholt. Under ett s k faellesmöte i Köpenhamn i december 1979 kunde alltså fotografi av typen och gotlandsdjuret sammanföras. Överensstämmelsen var fullständig!

F. ukrainica står nära *F. incomptella* H.-S., men så länge inte ytterligare material föreligger kan inga säkra skillnader anges. Mitt exemplar (Fig. 3) har förhållandevis breda, dystert bruna framvingar med två tämlingen tydliga diskpunkter. Spännvidden är 13,5 mm mot 15 mm för *F. incomptella*. Möjligen kan den kraftigare gulfärgningen på de främre bakkroppssegmenten indikera arttillhörigheten, men även *F. incomptella* har mer eller mindre svagt gulaktiga segment.

Hangenitalierna är karakteristiska för släktet. En viss assymetri tycks vara regel för *Filatima*-arterna och detta är inget undantag för *F. ukrainica* (Fig. 4A, 4B och 5). Förutom två kraftiga, extra utskott vid juxta skiljer sig genitalierna från *F. incomptella*s (Fig. 4C, 4D och 6) även genom byggnaden hos aedeagus. Kitiniseringen av utskott och taggar är påfallande kraftig hos båda arterna.

Honan till *F. ukrainica* är ännu ej påträffad. Även förstadierna är okända, men möjligen är

larven i likhet med *F. incomptella*s bunden till *Salix*.

Om utbredningen kan av förklarliga skäl föga nämnas, men mellan Gotland och typlokalen (mycket torr glänta i tallskog vid Kupyansk, Charkov i Ukraina) borde arten kunna påträffas på lämpliga lokaler.

Jag vill framföra mitt varma tack till Ole Karsholt och Vladimir Piskunov för beredvillig hjälp med bestämningsarbetet. Jag står också i tacksamhetsskuld till Klaus Sattler för hans generösa lån av fotografi av holotypen till *F. ukrainica*.

Litteratur

Hering, M. 1932. Die Schmetterlinge. Die Tierwelt Mitteleuropas. Ergänzungband I.: s. 117. Leipzig.

Pierce, F. N. & Metcalfe, J. W. 1922 (Reprint 1960). The Genitalia of the British Tortricidae. Oundle, Northants.

Piskunov, V. I. 1971. New Species of Gelechiidae (Lepidoptera) from the USSR. — Zool. Journal, vol. L, No. 7, p. 1104–1107 (in Russian, with English summary).

Sattler, K. 1960. Generische Gruppierung der europäischen Arten der Sammelgattung Gelechia (Lepidoptera, Gelechiidae). – Deutsche Entomologische Zeitschrift, N. F. 7, Heft I/II.

Recension

Wallin, L.: *Svenska gräshoppors och vårtbitares sånglåten*. Kassett med texthäfte. Beställningsadress: Lars Wallin, Zoologiska museet, Uppsala universitet, Box 561, 751 22 Uppsala. Pris: 40 kr för en kassett med texthäfte.

Äntligen har vi fått en inspelning av sånglåten hos svenska hopprätvingar. Förut har det bara funnits ett par små utländska skivor med Orthoptera-låten. Alla svenska arter av gräshoppor och vårtbitare som stridulerar eller har ett tydligt flygljud finns med på detta kassettband, men tyvärr saknas våra syrsarter. Ena sidan upptar arterna i systematisk ordning, medan vi på andra sidan får dem ordnade enligt ett schema i texthäftet, ett schema som skall göra det möjligt att bestämma arten efter karaktären på ljudet. I detta schema finns också korta beskrivningar av ljuden och enkla ljuddiagram.

Den tekniska kvalitén på inspelningarna är växlande. Alla är gjorda i fält och för varje art finns bara ett fåtal sångstrofer med. För att inte bakgrundsljuden skall störa för mycket bör bandet spelas av med maximal diskant och minimal bas inställd. Ändå blir ljuden från miljön omkring direkt störande för några arter, t ex *Conocephalus dorsalis* och *Bryodema tuberculata*. Mikrofon med stark riktningsverkan eller parabolreflektor tycks inte ha använts. För ett par arter, *Metrioptera roeselii* och *Decticus verrucivorus*, har ljudet blivit starkt förvrängt så att ljudkvalitén knappast är acceptabel.

Trots detta kommer kassettbandet att vara till stor hjälp när man vill lära sig känna igen arterna på ljudet, vilket är det snabbaste sättet, åtminstone när det gäller gräshopporna. Det går bra att spela upp bandet ute i fält på en liten portabel kassettspelare och göra jämförelser med det man hör i naturen. Utnyttjar man dessutom diagrammen i texthäftet och har en klocka till hands torde de flesta kunna särskilja arterna, även om man måste vara uppmärksam på temperaturens inverkan på frekvenserna.

Flera av våra Orthoptera-arter är dåligt kända beträffande utbredning, ekologi och etologi. Förhoppningsvis kan denna inspelning öka intresset för dessa fascinerande insekter och därmed också kunskaperna om dem.

Åke Sandhall